

TALABALARING IQTISODIY AXBOROT KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Rajabov Asliddin Xolmirzayevich

 orcid: 0009-0001-0617-4859

e-mail: rajabovasliddin254@gmail.com

Toshkent amaliy fanlar universiteti “Informatika” kafedrasida katta o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14892296>

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiyot yo‘nalishlari talabalarining iqtisodiy axborot kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari: pedagogik usullar va vositalar, samarali metodlar, texnik va dasturiy vositalar haqida, ulardan foydalanish usullari haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, axborot, iqtisodiy axborot, pedagogik aspektlar, pedagogik metodlar va vositalar, metodlarni amalga oshirish jarayonlari, individual yondashish, psixologik aspektlar, ijtimoiy va iqtisodiy aspektlar, kompyuter tarmoqlari, iqtisodiy bilimlar, kompyuter texnologiyalari, dasturiy ta‘minot, ma‘lumotlar bazalari.

1. Kirish

Raqamli iqtisodiyotga o‘tish jarayonida iqtisod sohasi mutaxassislarini tayyorlash dolzarb muammo sifatida qolaveradi. Iqtisodchi mutaxassislarining axborot texnologiyalariga oid bilimlarni mukammal egallashi dolzarblik darajasini yanada oshiradi. Bo‘lajak iqtisodchilarning iqtisodiy axborot kompetentligini oshirish jarayonida pedagogik, psixologik, ijtimoiy, iqtisodiy vositalar asosiy omillar sifatida qaraladi.

Pedagogik va psixologik omillar mutaxassisning yetuk shaxs bo‘lib rivojlanishini ta‘minlasa, iqtisodiy vositalar o‘z sohasiga oid bilimlarni egallashida asosiy omil sifatida xizmat qiladi.

Oliy ta‘lim tizimida yuqori darajadagi axborot kompetensiyasini shakllantirish bo‘lajak iqtisodchining kasbiy faoliyati samaradorligini ta‘minlashning zaruriy talabidir. Bu esa talabalarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi faoliyatni mazmunli amalga oshirish va boshqarishga hissa qo‘shadigan qadriyat sifatida axborot kompetensiyasini maqsadli shakllantirishni taqozo etadi.

Iqtisodiy bilimlar bilan ta‘limning axborot mazmuni talabalarining iqtisodiy kompetensiyasini rivojlantirishning ajralmas shartidir. Ijtimoiy hayotning qismlari sifatida axloqiy, estetik, diniy va falsafiy qadriyatlar, siyosiy e‘tiqodlar, tarixiy va milliy an‘analar va shu bilan birgalikda iqtisodiy bilim va ko‘nikmalarni sanab o‘tishimiz mumkin.

2 Materiallarni olish texnologiyasi va tadqiqot usuli

Лепёхина Елена Евгеньевна, Величко Александр Владимирович, Окунева Татьяна Дмитриевна larning «Использование проектной технологии обучения для формирования информационной компетентности студентов»¹ nomli maqolasida “An‘anaviy o‘qitish usullari zamonaviy o‘quvchilarda axborot kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlarini to‘liq amalga oshirishga imkon bermaydi, chunki o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga yo‘l qo‘yilmaydi. Loyihaviy ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish talabani o‘zini isbotlash va uning bilim salohiyatini faollashtirish uchun zarur bo‘lgan sharoitlarni yaratadi” degan g‘oyani ilgari suradi.

"Kompetensiya" atamasi turli ma'nolarga ega va "kompetentlik" tushunchasi etimologik jihatdan "kompetentlik" tushunchasi bilan bog‘liq.

Kompetensiya nafaqat bilimga ega bo‘lish, balki bilim bilan bog‘liq muammolarni hal qilishga tayyor bo‘lish qobiliyatidir. Qobiliyatning asosiy belgilariga quyidagi mezonlarning kombinatsiyasini keltirishimiz mumkin:

- berilgan bilim va ko‘nikmalarni qay darajada o‘zlashtira oladi (bilim va ko‘nikmalar sifati);
- talabalarining bilim va ko‘nikmalar doirasi va kengligi;
- talabalarining maxsus topshiriqlarni bajara olish qobiliyati;

- talabaning ishni oqilona tashkil etish va rejalashtirish qobiliyati;
Iqtisodiy axborot kompetensiyasi quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

1. Axborot texnologiyalaridan iqtisodiy faoliyatida foydalanish bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar.

2. Iqtisodiy masalalarni hal qilishda, shuningdek, iqtisodiy axborotni qayta ishlash, saqlash va uzatishni tashkil etishda axborot texnologiyalaridan foydalanishga ijodiy yondashish.

3. Fikrlashning moslashuvchanligi, iqtisodiy axborotlar bilan sohasida o'z-o'zini tarbiyalash va kasbiy malakasini oshirish qobiliyati.

4. Shaxsiy qadriyatlar va hayotiy ustuvorliklar tizimi.

5. Ish faoliyati davomida yuzaga keladigan nostandart vaziyatlarda bilimlardan foydalanish qobiliyati, ya'ni asbob-uskunalar, texnologiya, tashkilot va mehnat sharoitlari o'zgarganda tez moslashish.

An'anaviy ta'limdan farqli ravishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim turli texnologiyalar orqali taqdim etilishi mumkin, ulardan biri loyiha texnologiyasi (loyiha usuli). Bunda muammoni xususiyatini va xarakterini to'liq o'rganib chiqish yechimga erishiladi. Bu natijaga erishish uchun muammo talabalarga to'liqligicha tushuntiriladi va talabalarni mustaqil fikrlashga yo'naltiriladi. Har bir talabaning muammo yechimiga qaratilgan takliflari eshitiladi. Barcha yechimlar birlashtirilib umumlashtiriladi va yakuniy xulosaga kelinadi.

Loyiha doimo talabalarining mustaqil faoliyatiga qaratilgan - individual, juftlik, guruh bo'lib, ular muayyan vaqt davomida bajaradilar. Loyiha - bu havaskorlik faoliyati, aniq amaliy ijodiy harakat, maqsad sari bosqichma-bosqich harakat. Loyiha ta'lim tizimining bo'g'ini, dasturning shaxsini rivojlantiruvchi zanjirning bo'g'inidir. Loyiha ishini boshqarish qobiliyati o'qituvchining yuqori malakasi, uning talabalarni o'qitish va rivojlantirishning ilg'or usullarining ko'rsatkichidir. Bu texnologiyalar, birinchi navbatda, rivojlanib borayotgan jamiyatda insonning tez o'zgaruvchan turmush sharoitlariga moslashish qobiliyatini ta'minlaydigan innovatsion texnologiyalar deb tasniflanishi mumkin.

Bunday ishlarni boshqarish uchun, birinchi navbatda, loyihalar har xil bo'lishi mumkinligini bilish kerak va ularni o'quv jarayonida qo'llash o'qituvchidan jiddiy tayyorgarlik ishlarini talab qiladi.

Loyiha usuli sizga bir qator shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga imkon beradi:

- talabaga o'z ta'limining tashkilotchisi sifatida harakat qilish imkonini beradigan sub'ektivlik fazilatlarini;

- bajarilayotgan ish uchun mas'uliyat hissi shakllanadi;

- tushunishga, idrok etishga motivatsiya chuqurlashadi;

- shaxsning ijtimoiy xususiyatlarini rivojlantirish: boshqalarni tushunish, biznesdagi kelishmovchiliklarni hal qilish, o'z manfaatlarini umumiy sababga bo'ysundirish qobiliyati.

3 Eksperimental natijalar va ularning muhokamasi

Ta'lim berish jarayonida quyidagi ta'limiy vositalardan foydalanish talabalarining bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy ro'l o'ynaydi:

Prezentatsiya - slaydlar ketma-ketligi bo'lib, ular animatsiya, audio va video fragmentlar va interaktiv elementlarni o'z ichiga olishi mumkin. prezentatsiyalarni yaratish uchun PowerPoint, Open Impress, iSpringFree converter, Prezi va boshqalar kabi dasturiy vositalardan foydalaniladi.

Elektron ensiklopediyalar - an'anaviy ma'lumotnoma va axborot nashrlariga o'xshashdir: ensiklopediyalar, lug'atlar, ma'lumotnomalar va boshqalar.

Simulyator dasturlari - didaktik material sifatida xizmat qiladi.

Virtual eksperiment tizimlari - bu o'quvchilarga "virtual laboratoriya"da tajriba o'tkazish imkonini beruvchi dasturiy ta'minot paketlari. Ularning asosiy afzalligi shundaki, ular talabaga xavfsizlik nuqtai nazaridan haqiqatda imkonsiz bo'lgan tajribalarni o'tkazishga imkon beradi, bu esa tegishli dasturiy ta'minotni talab qiladi.

Anketalar va testlarni o'z ichiga olgan bilimlarni nazorat qilish uchun dasturiy ta'minot tizimlari. Ularning asosiy afzalligi - olingan natijalarni tez, qulay va avtomatlashtirilgan qayta ishlash.

Elektron darsliklar va o'quv kurslari. Masalan, talabadan birinchi navbatda o'quv kursini (taqdimot, videorolik) ko'rish so'raladi va oxirida u bir qator savollarga javob berishi va/yoki bir nechta muammolarni hal qilishi kerak (bilimlarni boshqarish dasturiy tizimlari). O'quv elektron nashrlaridan foydalanish talabalarning qiziqishini oshiradi va ishning turli shakllarini: frontal va individual, amaliy va ma'ruzalarni birlashtirgan holda darsda vaqtni tejash imkonini beradi.

O'quv o'yinlari va rivojlanish dasturlari - bu o'yin stsenariysi bo'lgan interaktiv dasturlar, masalan, klaviaturada ishlashni o'rganish.

Onlayn o'qitish vositalari - real vaqt rejimida Internet resurslaridan foydalangan holda foydalaniladi, oflayn o'qitish vositalari esa avtonom foydalaniladi. "Aloqa texnologiyalari", "AKTdan foydalangan holda o'quv jarayonini tashkil etish", "O'quv kompyuter dasturlari" mavzularini o'rganishda talabalar axborot izlashda internetdan faol foydalanadilar. Shuningdek, testlarni tugatgandan so'ng, katta tematik mustaqil ishlar va h.k. Siz talabalarga elektron shaklda do'stingizning ishiga sharh tayyorlashni taklif qilishingiz mumkin. Uy vazifasining yana bir shakli mavjud: WikiWall.ru veb-saytida elektron gazetada uy vazifasini bajarish, bu interaktiv doska deb ham ataladi va Web 2.0 xizmatlaridan biridir.

4 Xulosa

Talabalarning iqtisodiy axborot kompotentligini rivojlantirishda pedagogdan talab qilinadigan bilim va malakalar:

✓ Tushuntirishning turli metod va vositalaridan foydalana bilishi, notiqlik mahorati, talabalarni darsga qiziqitira bilish, pedagogik texnologiyalardan o'rinni foydalana bilish, mavzuni va jarayonlarni hayotiy voqeyalar bilan bog'lay bilish, o'qitish jarayonida auditoriyani ko'ra olish, bergan bilimlari natijasini ola bilish va shu kabilar;

✓ Har bir talabaning shaxs sifatidagi xususiyatidan kelib chiqib topshiriqlar berish, talablar qo'yish, auditoriyaning holatidan kelib chiqib darsni tashkil qilish va boshqalar;

✓ Iqtisodiy axborotlarni tahlil qilishi, iqtisodiy axborotlarni hayotiy misollar bilan tushuntira olishi, iqtisodiy axborotlarni qayta ishlay olishi, zamonaviy texnik va dasturiy vositalardan foydalana olishi, talabalarni kasbiga qiziqitira olishi, iqtisodiy jarayonlarni qiziqarli va ko'rgazmali ko'rinishda yetkaza olishi talab qilinadi.

Talabalarning iqtisodiy axborot kompotentligini rivojlantirishda ta'lim muassasidan talab qilinadigan ta'minotlar:

✓ Sohaga oid bosma va elektron adabiyotlardan foydalana olish sharoitini yaratish;

✓ Iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanuvchi korxonalar va tashkilotlar bilan aloqa o'rnatib ularni bevosita ta'lim jarayoniga jalb qilish;

✓ Ta'lim jarayonida egallangan bilimlarini amaliy jarayonlarda qo'llanilishini yo'lga qo'yish;

✓ Kompyuter texnologiyalari va dasturiy ta'minot bilan ta'minlash;

✓ Ta'lim jarayoniga sohaning yetuk mutaxassislarini jalb qilish va hayotiy tajribalaridan talabalarni baxramand qilish;

✓ Fanlarni o'tish jarayoniga aynan mos keladigan pedagoglarni biriktirish va boshqalar.

Yuqorida sanab o'tilgan talablarga javob beradigan pedagoglar faoliyatidan va ta'minotdan foydalanish talabalarning iqtisodiy axborot kompotentligini rivojlantirishda asosiy omil sifatida xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar

1. КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ЦИФРОВОМ ОБРАЗОВАНИЕ Мамаражабов М.Э, педагогика фанлари дотори, профессор.

2. “Kreativ ta’lim: innovatsiya va samaradorlik” mavzusidagi xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy konferensiyasi, (2024-yil 4-iyun, Toshkent, O‘zbekiston) materiallari.
3. Годочкин Е.Ю. Проблемы преподавания информатики и информационных технологий экономическим специальностям в ВУЗах / Е. Ю. Годочкин.
4. Информационные технологии управления. Учебник для ВУЗов Уткин В.Б., Балдин К.В., ИЦ Академия, 2008
5. “ZAMONAVIY FAN VA TALIM TARBIYA: MUAMMO, YECHIM, NATIJA” ilmiy-amaliy onlayn konferensiya materiallari 2020. № 1. (27-OKTYABR 2020 YIL)
6. Доброва, Людмила Викторовна. Формирование информационной компетентности студентов технического вуза в процессе активного обучения
7. Лепёхина Елена Евгеньевна, Величко Александр Владимирович, Окунева Татьяна Дмитриевна. Использование проектной технологии обучения для формирования информационной компетентности студентов
8. Информационная компетентность: фундаментальный подход Очиров Михаил Надмитович доктор педагогических наук, профессор кафедры геометрии Бурятского государственного университета. Лобсанова Оюна Анатольевна преподаватель кафедры информационных технологий Бурятского государственного университета.
9. Корнева, О. С. Формирование информационной компетентности будущих экономистов на основе концепции фундирования [Текст] / О. С. Корнева // Ярославский педагогический вестник. – ЯГПУ, 2012. – Т. II. – № 3. – С. 143–147.
10. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
11. Перспективы развития непрерывного образования [Текст] / под ред. Б. С. Гершунского. – М. : Педагогика, 1990.
12. А.Х.Ражабов. Talabalarning iqtisodiy axborot kompotentligini rivojlantirishdagi muammolar.
13. А.Х.Ражабов IQTISODIYOT YO‘NALISHIDA TA‘LIM OLAYOTGAN TALABALARNING AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANA OLISH DARAJASINI OSHIRISH
14. <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-kompetentnost-fundamentalnyy-podhod>
15. <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-informatsionnoy-kompetentnosti-obuchayuschihsya-v-usloviyah-realizatsii-federalnyh-gosudarstvennyh-obrazovatelnyh/viewer>